

Nr 102.

Ankom till Riksdagens kansli den 17 maj 1912 kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för beredande af en förbättrad ställning åt den å statens jordbruksdomäner bosatta torpareklassen m. m.

(2:a Afd.)

Uti en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 65, har herr *Kronlund* hemställt, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes fortast möjligt taga under öfvervägande och låta utreda, hvilka åtgärder som böra vidtagas för att bereda den å statens jordbruksdomäner bosatta torpareklassen en förbättrad och tryggare ställning, samt i afbidan på åtgärder i nämnda syfte eller, därest med dylika åtgärder synes böra anstå, tills torparefrågan i dess helhet blifvit pröfvad, i afvaktan därpå kronans till förnyadt arrende ifrågasatta jordbruksdomäner, därå torpare finnas, måtte tillsvidare utarrenderas endast på en kortare tid, t. ex. högst fem år.

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehåft en jämväl inom Andra kammaren väckt, till utskottet remitterad motion, nr 211, af herr *Lindhagen*, däri föreslagits, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående undersökning rörande torpares och andra småbrukares samt lägenhetsinnehafvares på kronans domäner ställning och förhållanden samt i hvad mån kronojord kan och bör, mer än nu äger rum, stå till tjänst för oundgängliga folkliga ändamål.

Till stöd för dessa framställningar har anförts

Bihang till Riksdagens protokoll 1912. 10 saml. 58. häft. (Nr 102).

af herr Kronlund:

»Torpareklassens ställning har på senaste åren blifvit föremål för statsmakternas uppmärksamhet och särskilda åtgärder. En ingående undersökning af orsakerna till denna klass' tillbakagång och utvägarna samt sättet för en förbättring af dess ställning är sålunda redan igångsatt.

Om det, såsom jag anser, måste vara en själfskrifven plikt för statsmakterna att vidtaga genomgripande åtgärder för att trygga och förbättra torpareklassens bekymmersamma, osjälfständiga ställning samt tunga, sollösa lott, synes det mig föreligga en alldeles särskild förpliktelse för staten att tillse, att den torpareklass, som finnes å statens jordbruksdomäner och genom hvars sträfsamma, plikttrogna arbete dessa domäner kunna skötas och bearbetas, måtte fortast möjligt vinna en förbättrad ställning.

De åtgärder, som i sistnämnda afseende må kunna vidtagas från statens sida, torde naturligtvis i viss mån påverkas af de åtgärder, som torde ifrågakomma beträffande torpareklassen i allmänhet, men dock icke i det stora hela kräva den tidsutdräkt, som ett genomförande af dylika åtgärder beträffande torparne å enskildes jord medför. Delvis har ju staten redan på senare åren vidtagit åtgärder till en omläggning af nu ifrågavarande torpares, som jag härefter i min motion benämner statstorp, ställning t. ex. genom rätten för dessa att i vissa fall få köpa sina torp. Därmed är torparefrågan beträffande statens jordbruksdomäner ingalunda löst. De flesta torpare torde väl ännu såsom förut få vid förnyade arrendeupplåtelser medfölja den utarrenderade jorden såsom ett slags löseegendom och intaga väl i det närmaste gentemot kronoarrendatorn samma osjälfständiga ställning som torpare i allmänhet.

Samma klagomål, som förspörjas från torpareklassen i allmänhet och som nog torde bidra till torpareklassens tillbakagång, förspörjas äfven från statstorparna nämligen den alltför betungade dagsverksskyldigheten för torpen, de dåliga bostadsförhållandena och den understundom förekommande mindre hänsynsfulla behandlingen från arbetsgifvarnes sida. Jag hänvisar till ett par skrivelser, som bifogas motionen, och hvaraf den ene genom mig inlämnats till Kungl. Maj:t och den andra kommit mig till handa.

Hvad nu beträffar den förefintliga möjligheten för statstorp, att ibland kunna få köpa sina torp skulle säkerligen många af dessa torpare, äfven om den möjligheten föreläge, icke vilja eller kunna förvärfva sig äganderätten till torpen med hänsyn till den stora skuldsättning, som däraf ofta blefve en följd. En anordning, som af dessa torpare däremot i dylika fall säkerligen skulle hälsas med glädje och till-

fredsställelse, vore, att få torpen direkt af staten åt sig upplåtna på nyttjanderätt mot erläggande af en kontant årlig afgift, och därvid framstår den ofta förkättrade så kallade tryggade besittningsrätten såsom den säkerligen i många fall bästa upplåtelseformen. Om de statstorpäre, hvilka ej kunna eller vilja förvärfva äganderätten till torpen, finge besittningsrätten till dessa åt sig direkt upplåtna af staten, vore därmed icke kronodomänernas arrendatorer beröfvade torparnes arbetskraft. Torpen äro ju oftast så små, att arbetskraft därifrån kan vara att påräkna för arrendatorerna men då genom arbetsaftal på frivillighetens väg. Äfven om de större kronodomänerna ej skulle vid en dylik omläggning af torpsystemet med fördel kunna bibehållas på en hand utan måste delas i flera mindre arrendegårdar och i sådan form utarrenderas på flera händer, vore en dylik anordning endast till gagn för utvecklingen, då däri-genom bereddes utkomst åt en långt större jordbruksbefolkning å statens domäner än hittills.

Det ligger för öfrigt något ytterst motbjudande i statens nuvarande tillvägagångssätt gentemot statstorpärne att så att säga utarrendera den lefvande arbetskraften åt den enskilde arrendatorn samt öfverlämna åt honom och hans godtfinnande att omhändertaga och sörja för statstorpären d. v. s. att utnyttja hans arbetskraft, i många fall till det yttersta, för att sedan, när arbetskraften förbrukats, kanske mången gång låta den uteslutne torparen drifvas från det gamla hemmet, samt att staten därmed anser sig hafva fullgjort sin plikt mot dessa torpare.

Mig synes att förhållandena fortast möjligt påkalla en ändring i hela detta arrendesystem från statens sida och att början därtill skulle kunna göras genom att upplåta torpen å kronans jordbruksdomäner mot kontant arrende.

En dylik upplåtelse torde icke heller behöfva anstå tills en eventuell lagstiftning angående tryggnad besittningsrätt blir förverkligad utan kan lämpligen anses utgöra ett insläende på rätt väg mot detta mål, och en dylik upplåtelse torde icke heller vara beroende af torparefrågans lösning i sin helhet.

För hvarje år som förflyter i afbidan på åtgärderna för torparefrågans lösning lärer väl ett flertal arrendekontrakt beträffande kronans domäner utlöpa och nya kontrakt angående dessa ifrågakomma. Då i allmänhet arrendetiden för domänerna är tjugu år, bindas de af dessa kontrakt berörde torpare i sin handlingsfrihet under en lång framtid och uteslängas sålunda från att fortast möjligt komma i åtnjutande af den tryggade ställning, statsmakterna kunna vara hågade medgifva dem och som

för dem är ett verkligt lufsintresse. Detta torde väl få betraktas såsom en onödig hårdhet mot denna redan förut så styfmoderligt behandlade arbetareklass och fördröjer för lång tid reformens realiserande.

För undvikande af denna hårdhet och olägenhet beträffande stats-torparne kan tänkas flera utvägar antingen att i de hädanefter uppgjorda arrendekontrakten med kronans arrendatorer stipuleras, att dessa äro skyldiga underkasta sig de förändrade bestämmelser angående statstorparne, som kunna framdeles varda meddelade eller att de kronodomäner, för hvilka ny upplåtelse ifrågakomme, och därå torpare finnas, tillsvidare icke upplåtas på längre tid än t. ex. högst fem år, inom hvilken tid torparefrågan åtminstone med hänsyn till statens domäner borde kunna antagas vara löst. Detta senare alternativ eller arrendetidens bestämmande till högst fem år synes mig vara att förorda, enär det förra alternativet torde göra arrendevillkoren alltför osäkra för en arrendator, för att denne utan en betydande sänkning i arrendeaifgiften skall våga sig på ett dylikt arrende.

Äfven en förkortning i arrendetiden torde utan tvifvel i många fall komma att medföra en minskning i arrendeaifgifterna, men jag anser, att staten är pliktig att vidkännas denna uppoffring, då det gäller att fortast möjligt bringa litet ljusning åt dessa af staten själf så försummade torpare;»

samt af herr Lindhagen:

»Uppmärksamheten har på olika sätt under senare tider fästats på den otrygghet och osjälfständiga ställning, som torpare, bolagsarrendatorer, lägenhetsinnehafvare och deras vederlikar äro underkastade på bolagsjordar och andra större enskilda domäner. Och likaledes har intresset blifvit allt lifligare för att de marker, som där ligga bundna, skola få tjäna det allmänna bästa.

Det är orätt att i dessa afseenden från undersökningarne undantaga för mycket kronans domäner. Allt oftare framkomma exempel på, att småbrukare och lägenhetshafvare på statens stora domäner lida under statsmaskineriets mekaniska gång och förvaltningsmyndigheters bristande sociala intresse. En mera djupgående undersökning borde dessutom ske i hvad mån kronojord kan och bör stå till tjänst äfven för andra oundgängliga ändamål än skogsvården.

En motion i sådant syfte väcktes år 1911 af undertecknad, men den vann ej då något afsevärdt understöd.»

Beträffande de i herr Kronlunds motion åberopade bilagorna tillåter sig utskottet att hänvisa till motionen.

Ehuru utskottet i likhet med motionärerna lifligt behjärtar önskvärldheten af att den å statens domäner bosatta torpareklassens berättigade intressen må, eventuellt under medverkan från statsmakternas sida, varda i möjligaste mån tillgodosedda, kan utskottet likväl icke dela motionärernas mening om behovet af den i dylikt hänseende nu begärda utredningen. Kändt är, hurusom frågan angående torpareklassens ställning och förhållanden under de senare åren varit föremål för statsmakternas alldeles särskilda uppmärksamhet och intresse. Sålunda uppdrog dåvarande statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet den 22 januari 1909 åt särskildt tillkallade sakkunniga att inom departementet biträda med utredning af frågan om orsakerna till den tillbakagång af torpareklassen, som inom vårt land ägt rum, samt om och i hvad mån berörda företeelse kunde vara af beskaffenhet att föranleda särskilda åtgärder från statens sida. Resultatet af sagda utredning föreligger i ett den 6 maj 1911 afgifvet betänkande, däri de sakkunniga föreslagit åtskilliga åtgärder, speciellt i lagstiftningsväg, i syfte att råda bot för en del förefintliga missförhållanden samt i allmänhet tillgodose och främja torpareklassens rätt och bästa. De åtgärder, som i anledning af den sålunda verkställda utredningen kunna ifrågakomma, lära väl i det stora hela komma jämväl den å statens domäner bosatta torpareklassen till godo; och utskottet håller därför före, att någon särskild undersökning rörande dessa torpares ställning i hvarje fall icke bör igångsättas, förrän det visat sig, i hvad mån de åtgärder, som kunna blifva följderna af den redan slutförda utredningen, må komma att lända äfven nu ifrågavarande torpare till gagn.

Härtill kommer, att under de senare åren icke så litet från statens sida redan åtgjorts för att förbättra de å statens domäner bosatta torparnas ställning samt för dem underlätta möjligheten att förvärfva äganderätten till de brukade torpen. Utskottet vill i sistnämnda hänseende särskildt erinra om den i kungl. kungörelsen den 31 december 1909 angående förändrade grunder för åtgärder att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärfva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar intagna bestämmelsen, att vid förnyad utarrendering af berörda egendomar lägenhet, som är bebyggd med kronan tillhöriga hus, må hembjudas brukaren, därest antingen denne själf eller hans familj före honom tillsammans innehaft densamma under en tid af minst fem år och därunder väl häfdat lägenheten. I sammanhang härmed må jämväl erinras om, att vid innevarande års riksdag i anledning af tvenne inom Riksdagen väckta motioner fattats beslut att hos Kungl.

Måjt anhålla om utredning, huruvida ej på framställning eller efter medgifvande af arrendator eller dennes rättsinnehafvare försäljning af kronans jordbruksdomäner eller delar af sådana må kunna ske jämväl under löpande arrendeperiod. Såsom utskottet i sitt i anledning af berörda motioner afgifna utlåtande, nr 36, till hvilket utskottet tillåter sig hänvisa, närmare utvecklat, skulle en reform i ofvan antydd riktning i vissa fall bereda fördelar jämväl åt den å kronoegendomarna bosatta torpareklassen, då dessa torpare därigenom understundom erhöle möjlighet att tidigare än eljest förvärfva äganderätten till de af dem brukade torpen. Afven i åtskilliga andra hänseenden har på senare år från statsmakternas sida vidtagits åtgärder, som mer eller mindre direkt äro ägnade att lända den å kronodomänerna boende torpareklassen till gagn, men har utskottet icke funnit anledning att här närmare ingå på hvad i dylikt afseende förekommit.

Då utskottet, såsom ofvan antydts, icke funnit sig kunna tillstyrka den af motionärerna äskade utredningen i hvad angår de å kronans domäner bosatta torparnes ställning, torde häraf utan vidare följa, att utskottet icke heller, såsom herr Lindhagen föreslagit, kan förorda någon dylik utredning beträffande de å samma domäner boende lägenhetsinnehafvare och småbrukare af andra slag än torpare. Icke heller har utskottet, med den ställning utskottet i hufvudfrågan intagit, för närvarande ansett något yttrande erforderligt i anledning af hvad herr Kronlund i sin motion ifrågasatt om arrendetidens förkortning eller införandet af den tryggade besittningsrätten såsom lämplig form för torpupplåtelser.

Herr Lindhagen har vidare i sin nu förevarande motion hemställt om undersökning i hvad mån kronojord kan och bör stå till tjänst äfven för andra oundgängliga ändamål än skogsvården. I sitt utlåtande, nr 70, i anledning af en af samme motionär vid fjolårets riksdag i väsentligen enahanda syfte väckt motion yttrade 1911 års jordbruksutskott, att ifrågevarande motion närmast syntes hafva föranledts af det förhållandet, att på kronans domäner vissa områden, hvilka förut varit odlade, blifvit utlagda till skogsmark och planterade med skog. Utskottet, som hade sig bekant, att dylikt i enstaka fall förekommit, hade emellertid inhämtat, att det i dessa fall i allmänhet varit fråga om smärre områden, hvilka varit af sådan beskaffenhet och haft sådant läge, att det med fog kunnat ifrågasättas, huruvida de icke varit lämpligare till skogsbruk än till jord-

bruk. Sedan utskottet härefter såsom sin åsikt uttalat, att igenläggandet af odlad jord och plantering af skog därå icke borde ifrågakomma, utan att tungt vägande skäl därtill föreläge, hemställde utskottet, som fann den begärda utredningen icke erforderlig, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda. Detta blef också båda kamrarnas beslut.

Då 1911 års jordbruksutskotts ofvan återgifna uttalanden i allo synts utskottet riktiga samt några ytterligare skäl för bifall till ifrågavarande framställning icke vid innevarande års riksdag af motionären anförts, har utskottet icke funnit anledning att i denna del förorda bifall till motionen.

På grund af hvad sålunda anförts får utskottet hemställa,

- a) att herr Kronlunds förevarande motion icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt
- b) att ej heller herr Lindhagens ifrågavarande motion må föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 17 maj 1912.

På jordbruksutskottets vägnar:

D. PERSSON i Tällberg.

I beslutet hafva deltagit:

från *Första* kammaren: A. T. Odelberg, G. L. De Geer, P. Paulson, G. Tamm, E. A. Lindblad, A. Pers, Aaby A. W. Ericsson, J. Gyllenstierna; från *Andra* kammaren: D. Persson i Tällberg, N. Persson i Malmö, G. Odqvist, G. A. E. Kronlund, P. O. Lundell, O. Nilsson i Tånga, P. N:son Bosson, C. L. Olausson.

Reservation:

af A. Pers, D. Persson i Tällberg, N. Persson i Malmö, G. A. E. Kronlund, O. Nilsson i Tånga och P. N:son Bosson, hvilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hafva följande lydelse:

»Såsom i nu förevarande motioner antydes, har torpareklassens alltjämt fortskridande tillbakagång inom vårt land under de senare åren

varit föremål för statsmakternas särskilda uppmärksamhet. Sålunda uppdrog dåvarande statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet den 22 januari 1909 åt särskildt tillkallade sakkunniga att inom departementet biträda med utredning af frågan om orsakerna till den konstaterade tillbakagången samt om och i hvad mån berörda företeelse kunde vara af beskaffenhet att föranleda särskilda åtgärder från statens sida. Resultatet af de sakkunnigas arbete föreligger i ett den 6 maj 1911 afgifvet betänkande, däri de sakkunniga, efter att utförligt hafva redogjort för torpareklassens utveckling och nuvarande ställning, föreslagit åtskilliga åtgärder, speciellt i lagstiftningsväg, i syfte att råda bot för förefintliga missförhållanden samt i allmänhet tillgodose och främja torpareklassens rätt och bästa.

De åtgärder, som i anledning af den verkställda utredningen kunna ifrågakomma till förmån för torpareklassen i allmänhet, torde visserligen, ehuru utredningen närmast synes hafva afsett de å enskildas jord bosatta torparne, i viss mån komma äfven den å statens domäner boende torpareklassen till godo. Emellertid anser sig utskottet i likhet med motionärerna med fog kunna ifrågasätta, huruvida icke staten, som i afseende å denna sista kategori af torpare gifvetvis äger vida större möjlighet än i fråga om de i enskildes tjänst varande torparne att, där så erfordras, träda hjälpende emellan, bör på ett mera omedelbart och effektivt sätt än hittills söka att, eventuellt genom en omläggning af själfva principerna för torpupplåtelseerna från statens jord, söka åstadkomma en verklig till grunden gående förbättring i nu rådande förhållanden. Hvad som i denna riktning från statens sida redan åtgjorts är nämligen enligt utskottets förmenande ingalunda tillfyllest. De ständigt återkommande klagomålen från torparne å statens domäner öfver alltför betungande dagsverksskyldighet eller hård och orättvis behandling från vederbörande arrendatorers sida samt de häraf föranledda petitionerna om rätt för torparne att få friköpa den brukade jorden vittna, enligt utskottets uppfattning, om ett hos torpareklassen djupt inrotadt missnöje med den nuvarande ställningen; och ehuru utskottet gifvetvis icke kan närmare bedöma rättmätigheten af de sålunda hörda klagomålen, lär det svårigen kunna förnekas, att det nu tillämpade utarrenderingssystemet gifver den enskilde arrendatorn i förhållande till de å domänen bosatta torparne en ställning, som af en mindre samvetsgrann person, äfven utan direkt öfverträdande af arrendekontraktets bestämmelser, lätt kan tänkas blifva missbrukad till torparnes nackdel. Utskottet anser sig visserligen icke kunna uttala sig om, huruvida det, såsom i den ena af nu förevarande motioner ifråga-

satts, öfver hufvud taget är möjligt att göra samtliga de å statens domäner bosatta torparne till arrendatorer direkt under staten, men då utskottet, såsom ofvan antydts, i hvarje fall är af den uppfattningen, att från statens sida intet bör underlätas som kan tjäna till att bereda de nu ifrågavarande torparne en bättre och tryggare ställning, har utskottet ansett sig böra ansluta sig till förslaget om en allsidig utredning rörande de åtgärder, som i sådant hänseende kunna vidtagas. Emot att en dylik utredning, såsom i herr Lindhagens motion föreslagits, utsträcker till att omfatta äfven andra småbrukare samt lägenhetsinnehafvare å kronans domäner, har utskottet för sin del icke något att erinra. Däremot anser sig utskottet icke kunna biträda herr Kronlunds förslag att vid förnyad utarrendering af sådana domäner, å hvilka torpare finnas, arrendetiden i afbidan på slutförandet af den begärda utredningen måtte förkortas till t. ex. 5 år. En dylik förkortning skulle enligt utskottets åsikt efter all sannolikhet medföra en så afsevärd minskning i arrendeinkomsterna af statens domäner samt vålla så betydande svårigheter vid egendomarnas utarrendering, att de fördelar, som genom en dylik åtgärd tilläfventyrs skulle vinnas, mer än väl komme att uppvägas af de däraf föranledda olägenheterna.

Slutligen finner sig utskottet, i anledning af hvad i herr Kronlunds motion anförts beträffande önskvärdheten af införandet af den »tryggade besittningsrätten» såsom form för torpupplåtelser från statens domäner, böra erinra därom, att utskottet redan tidigare, på grund af en vid innerande års riksdag väckt motion, i sitt utlåtande nr 26 — väsentligen ur torpareklassens och den öfriga landtarbetarebefolkningens intressen — uttalat sig för införandet af en dylik upplåtelseform; och tillåter sig utskottet i detta afseende hänvisa till hvad utskottet i sitt ofvanberörda utlåtande anført.

Herr Lindhagen har vidare i sin nu förevarande motion hemställt om undersökning i hvad mån kronojord kan och bör stå till tjänst äfven för andra oundgängliga ändamål än skogsvården. I sitt utlåtande, nr 70, i anledning af en af samme motionär vid fjolårets riksdag i väsentligen enahanda syfte väckt motion yttrade 1911 års jordbruksutskott, att ifrågavarande motion närmast syntes hafva föranledts af det förhållandet, att på kronans domäner vissa områden, hvilka förut varit odlade, blifvit utlagda till skogsmark och planterade med skog. Utskottet, som hade sig bekant, att dylikt i enstaka fall förekommit, hade emellertid inhämtat,

att det i dessa fall i allmänhet varit fråga om smärre områden, hvilka varit af sådan beskaffenhet och haft sådant läge, att det med fog kunnat ifrågasättas, huruvida de icke varit lämpligare till skogsbruk än till jordbruk. Sedan utskottet härefter såsom sin åsikt uttalat, att igenläggandet af odlad jord och plantering af skog därå icke borde ifrågakomma, utan att tungt vägande skäl därtill föreläge, hemställde utskottet, som fann den begärda utredningen icke erforderlig, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda. Detta blef också båda kamrarnas beslut.

Då 1911 års jordbruksutskotts ofvan återgifna uttalanden i allo synts utskottet riktiga samt några ytterligare skäl för bifall till ifrågasvarande framställning icke vid innevarande års riksdag af motionären anförts, har utskottet icke funnit anledning att i denna del förorda bifall till motionen.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, i anledning af herrar Kronlunds och Lindhagens förevarande motioner, må i skrifvelse till K. Maj:t anhålla, det täcktes K. Maj:t låta utreda, huruvida icke från statens sida särskilda åtgärder må finnas erforderliga för beredande af en bättre och tryggare ställning åt de å statens domäner bosatta torparne och andra småbrukare.»